

YENİ LİSAN, ESKİ TARZ: ZİYA GÖKALP'İN KOŞMA VE DESTANLARI*

Çiğdem AKYÜZ**

ÖZET

XIX. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan Türkçülük ve dilde sadeleşme hareketleri millî yazın oluşturulması fikrini doğurmuş, bu fikri sistematize eden “Yeni Lisan” hareketi, bu hareketin sözcüsü ise 1911’de yayımlanan “Genç Kalemler” dergisi olmuştur. Başlangıçta Ali Canip Yöntem ve Ömer Seyfettin’in çabalarıyla çıkan dergiye Ziya Gökalp’in de katılımıyla çalışmalar hız kazanır ve milliyet, kavmiyet kavramlarına dayalı bir Türkçülük düşüncesi ve bu düşüncenin etrafında şekillenen bir “Millî Edebiyat” anlayışı geliştirilir. Zira halk edebiyatı da temelinde millî ve kavmi unsurlar taşınması bakımından “Yeni Lisan” hareketi ile büyük oranda kesişmektedir.

Dönemin yenileşme yanlısı yazar ve şairleri, Türk dilinin yabancı unsurların tesirinden kurtararak uluslaşması gerekliliğine inanır; bu bakımdan halk lisanına (İstanbul Türkçesi) yönelir. Ziya Gökalp ise dil-edebiyat ve kimlik arasındaki bağa dikkati çekerek yalnız halk lisanını değil yüzyıllardır halk arasında icra edilen edebî verileri de önceler. Bu çalışmada “Yeni Lisan” hareketi Ziya Gökalp’in destan ve koşmaları etrafında ele alınacak, söz konusu metinler biçim ve içerik bakımından incelenecek; Gökalp’in, “Millî Edebiyat”a katkıları “Turancılık” ve “Türkçülük” ideolojileri çerçevesinde irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Millî Edebiyat, Yeni Lisan, Ziya Gökalp, Destan, Koşma.

NEW LANGUAGE, OLD FORM: ZIYA GOKALP'S EPICS AND KOSHMAS

STRUCTURED ABSTRACT

The movements for Turkism and purification in tongue (the ideology that aims at purifying the language from foreigner words), caused the emerging of the idea of creating a national literature in the end of nineteenth century. The movement of New Language is

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Mardin Artuklu Üniv. Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: cigdemakyuz@gmail.com

systematized and addressed by The Magazine of Young Pens. In the beginnings, this magazine had been published by Ali Canip Yontem and Omer Seyfettin. Afterwards, the workings for a new literature were accelerated by Ziya Gokalp once he became one of the co-editor of the magazine where the idea of Turkism was developed by the Young Pens on the grounds of the concepts such nationality and ethnicity. For, Folk literature that bears more national and ethic elements coincide in great extent with the movement of New Language.

The pro-reform writers and poets of that period, they believed in requirements rescue and nationalization Turkish language from the influence of foreign elements. In this regard they interested in folk language (Istanbul Turkish). Ziya Gokalp drew attention to the relationship between the language, literature and identity. He interested in not only folk language but also literary data which was performed by folk for ages. In this study, "New Language" movement will be discussed around the epics and *koshmas* of Ziya Gokalp, these texts will be examined in terms of genres and forms and it will be discussed the contribution of Gokalp to "National Literature" in the context of "Turanism" and "Turkism".

Ziya Gokalp gives special attention to the epic also with the effect of being a sociologist, so that epic keeps the traces of national consciousness and cultural memory which is shared by folk as common ethnic, linguistic, and traditional background. Kızıl Elma which is one of Ziya Gokalp's book, it refers both a specific tradition and an ideology within the following titles Altın Destan, Ergenekon, Esnaf Destanı, Balkanlar Destanı, Kızıl Destan. The aforementioned tradition is epic saga tradition, and the ideology is Turan ideology.

Koshma which is the most commonly used by the minstrel, has been an important transmission material for Ziya Gokalp to carry out his ideas. He wrote not only classic *koshma* text but also showing the mystical folk poetry feature ones. The following titles which are in Gokalp's Kızıl Elma book, are affined to classic *koshmas*: "Kendine Doğru", "Ötüken Ülkesi", "Hayat Yolunda", "Yeni Attila", "Osman Gazi Kurultayda", "Durma Vur", "Şehit Haremi", "Yeşil Boncuk", "Altın Yurt", "Akkurum" and "Meşhede Doğru" and the following ones are affined to hymns: "Tevhid", "Türk'ün Tekbiri", "İlahi", "Asker Duası". However he wrote some of his *koshmas* under the effect of mystical folk poetry in terms of content he exceeded the limits of traditional ones.

Gokalp believed that both the folk literature and folk language is the most important dynamics of the establishment of "New Language". He attached importance to folk's original cultural material. So these thoughts are appear in his *koshmas* and epics which he wrote them by using folk language and literature. Ziya Gokalp was distinguished from other innovative poet because he used types and forms of traditional folk literature. Additionally he wrote all his poems with syllabic meter as in the tradition of folk poetry.

The old Turkic legends, the mystical folk poetry, the composes of minstrels and the creations of anonymous folk literature, they were been the inspiration of Gokalp. Although Gokalp was in a movement which called "new" he preferred to use the old traditional creations of literature of folk. In other words he made the traditional ones actual.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

Gokalp used the ideology of "Turan" to give national stir to Ottoman society but he also expressed that the realistic ideology was "Turkeyism". His poems were the most lush and powerful sound of "Turkism". In this regard his poems also contributed to the "National Turk Literature" which he built on folk language and literature.

Gokalp's epics and koshmas which he tried to enrich and heroic and mystical elements deserve a versatile evaluate because they provide an ideal conceptual framework of the national consciousness and the "New Language" movement. It could be said that there was a social renewal in this period (the period of Tanzimat and "Millî Edebiyat") language creates an identity and the identity creates a national consciousness with literary capital of folk, epic and traditional forms which belong to folk culture. It appears that Ziya Gokalp had undertaken an important mission in that renewal period with his works which were fed by folk literature and language.

Key Words: New Language, Ziya Gokalp, Folk Language and Literature, Epic, *Koshma*.

Giriş

Tanzimat Dönemi'nde gerçekleştirilen siyasî yenileşme hareketleri, toplumsal bir boyut kazanarak sosyal hayata ve edebiyata da tesir eder. Toplumunu yeni bir paradigma ile okumaya çalışan Tanzimat dönemi aydınları, bu yaklaşımın pratik sonuçlarını ortaya koymak için Divan Edebiyatı'nın Arap-Fars etkisiyle şekillenen dilinin yerine halkın günlük konuşma diline eğilirler. Ancak bu dönemde, sanatsal değer taşıyan edebî ürünlerin seçkin kimseler dışında daha geniş kitleler için de icra edilebilirliği henüz tartışılmaktadır. Özellikle Servet-i Fünun ve Fecr-i Ati toplulukları, sanatın estetik dilinin yalın olamayacağını ileri sürerek sanat epistemolojisinin toplumsal ve geleneksel bilgi ile bağıntısını göz ardı ederler. Fakat bu tutum çok sürmez ve sanatın bilişsel değerini dikkate alan eserlerin sayısı giderek artar.

Dönemin aydınlarında, edebiyatın kitleler üzerindeki tesirini kullanmak suretiyle daha geniş çevrelere ulaşma eğilimi gözlenir. Zamanla sanatın, bireysel ya da seçkin bir haz aracı olarak görülmesi yerine, eğitici, öğretici ve anlaşılabilir de olabileceği fikri yerleşmeye başlar. Bu düşüncelerle Türk Edebiyatı'nda yeni bir dönem başlatmak isteyen aydınlar, birtakım yeni konu, tür ve biçimler denemek yoluna giderler. Başta Tercüman-ı Ahval (1860) gazetesi olmak üzere edebiyat, artık siyasal ve sosyal konuların işlendiği bir mecraya dönüşür. Yeni bir medeniyete evrilen Osmanlı toplumuna, Arapça-Farsça eserler yerine Türkçe eserler ile seslenilir. Ancak bu dönemde, halk diliyle kaleme alınan söz konusu eserler, Batı Edebiyatı'nın tesirinde gelişir. Divan Edebiyatı'nı "Doğu" tesirinde kalmakla eleştiren aydınlar, bu sefer de "Batı" tesirinde kalırlar. Tanzimat dönemi, halka yönelişin ilk basamağını oluştururken halkın edebî zevkini yansıtan verilere asıl yönelişler Millî Edebiyat dönemi ile başlar.

1908'de Meşrutiyet'in ilanı ile zemini oluşturulan Millî Edebiyat dönemi, 1923'te Cumhuriyet'in ilanına dek sürer. Bu dönemi, öncelikle siyasal ve sosyal alanda uluslaşmayı ve her türlü yabancı tesiri reddeden Türk milliyetçiliği şekillendirir. Ziya Gökalp, Türk milliyetçiliğinin itici gücü olarak iki dinamikten söz eder: Bunların ilki Batı'da gelişen Fransızca "Turquerie" denilen Türk hayranlığı; ikincisi; Rusya'da, Almanya'da, Macaristan'da, Danimarka'da, Fransa'da Türklerin kurmuş olduğu yüksek medeniyetleri inceleyen Türkiyat bilimidir (Gökalp 2001: 9-10). Osmanlı aydınları bu iki akımdan başka; Balkan savaşları sonrasında azınlıkların ayaklanmalarına karşı bir tepki olması bakımından da Türk milliyetçiliğini

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

benimsemişlerdir. Türk milliyetçiliğinin öncüleri olarak Ali Suavi, Ahmet Vefik Paşa ve Süleyman Hüsnü (Yetim 2008: 71) gösterilebilir. Bu dönemde henüz doğuş sürecinde olan Türk milliyetçiliği çalışmaları, Türk tarihine tekrar ışık tutmuş ve “kaba”, “cahil”, “göçebe” gibi tanımlamalara maruz kalan “Türk” kavramının, bunların dışında bir millet adı olarak tekrar anılmaya başlanması sağlanmıştır.

Türk milliyetçiliğinin edebî cephesini 1911 yılında “Genç Kalemler” Dergisi etrafında toplanan aydınlar oluşturur ve Türk millî edebiyatının kurulmasının gerekliliğini ilk kez bu dergide dile getirirler. Bu hareketin amacını, Ömer Seyfettin “Yeni Lisan” makalesinde “Gayemiz millî bir lisan, millî bir edebiyat vücuda getirmek olacaktır.” (Ömer Seyfettin 1999: 80) şeklinde açıklar. Söz konusu makalenin sonuna Ömer Seyfettin’in soru işareti koyması yazının bir kişiye değil bir “kitle”ye ait olduğu şeklinde ve halkı merkeze almanın bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Bu durum, halkbilimsel verilerin en temel özelliği olan ferde değil topluma ait olma durumu (anonimlik) ile de benzeşmektedir. Ayrıca Genç Kalemler, millî bir edebiyatın millî bir dil ile mümkün olabileceği ülküsünden hareketle, Türkçenin sadeleştirilme çalışmalarına önem vermiş ve yazı dilinde İstanbul Türkçesinin kullanılmasını önermiştir.

Başlangıçta Ömer Seyfettin ile Ali Canip Yöntem’in çabalarıyla çıkan “Genç Kalemler” dergisi, yenileşme ile ilgili görüş ve fikirlerini topluma ulaştırmak için halk dilini bir araç olarak kullanır. Ancak yenilik yanlısı bu genç kalemler, halk diline gösterdikleri teveccühü halk edebiyatından esirgerler. Yazılarında halk lisanını kullanmalarına rağmen halkın edebî mahsullerine ne şekil ne de içerik bakımından ilgi gösterirler. Bu durum, Ziya Gökalp ile birlikte farklı bir boyut kazanarak pragmatik bir yaklaşım olmanın ötesine geçer. Yeni ve modern bir cemiyet kurulmaya çalışılırken bu hareketin felsefî ve sosyolojik boyutu, Ziya Gökalp tarafından şekillendirilir (Ercilasun, 2009: 375). Gökalp’in bu dönemdeki yenileşme yanlısı diğer aydınların aksine sadece halk lisanına değil halk edebiyatı ve kültürüne de yöneldiği görülür. Zira bu dönemde aydınlar, anlaşılabilir olmayı önceleyerek halkın anlamakta güçlük çektiği Arap-Fars tesirinden uzak, sade bir Türkçe ile ancak Batı tesirinde eserler vermelerinden dolayı yine toplumun asıl kaynaklarına uzak bir görünüm arz ederler.

Gökalp, Doğu ve Batı medeniyetlerinin etkisiyle değişen, dönüşen ve halktan uzaklaşan edebiyatın yönünü, orijinal bir karakter kazanabilmesi için tekrar halka döndürmek gerektiğini belirtir (Filizok 2005: 122). Ona göre Millî bir edebiyat vücuda getirmek Türkçenin sadece Doğu tesirinden kurtarılmasını değil Batı tesirinden de kurtarılmasını gerektirir. Nitekim Gökalp, Türkçülüğün Esasları’nda Batı tesiri için;

“Bize göre Türk kültürü dünyaya gelmiş ve gelecek olanların en güzelidir. Buna göre, ne Fransız kültürünün, ne de Alman kültürünün taklitçisi ve uyuğu olmamıza imkân yoktur. Biz onları da diğer kültürler gibi, yalnız milletlerine özgü özel kültürler sayarız ve onlardan, diğer kültürler gibi, egzotik bir zevkle lezzet alırız.” (Gökalp 2001: 123)

derken Doğu tesiri için de;

“Türkçeyi yeniden düzenlemek için, bu dilden bütün Arapça ve Farsça kelimeleri değil, Arap ve Fars kurallarını atmak. Arapça ve Farsça kelimelerden de Türkçesi olanları çıkararak, Türkçe karşılığı bulunmayanları dilde bırakmak” (Gökalp 2001: 17) [gerekir]

diyerek her iki tesirden de arınmış “arı (bir) Türkçe” arzusunda olduğunu dile getirir.

Gökalp, yeniliği tamamen reddetmek yerine Batı medeniyetinden feyz alınması, klasik Batı eserlerinin Türkçeye çevrilmesi gerektiğini vurgular. Edebiyatın millileştirilmesinin yolunun önce

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

halk edebiyatından daha sonra Batı edebiyatından geçtiğini belirtir. Toplumun temel gücü ve dayanağı konumunda olan halkı ötelemekten ve ihmal etmeden (Zavotçu 2012, 603) bir yenilik planlanmak gerekliliğini savunur. Bu bağlamda, dildeki Türkleşmenin ancak halkın konuştuğu sade dilin yazı dili haline getirilmesiyle gerçekleşeceğini belirterek “dil-millet” arasındaki ayrılmaz bağı işaret eder. Dili, milliyetçiliğin en önemli unsurlarından ve millî kimliğin temel dayanağı olarak (Görkem 2006: 5) görür. Türkçeye, yalnız dilin sadeleştirilmesi açısından bakmayan Gökalp, Türk dilini tamamıyla "ulusal kimlik" bağlamında ele alır ve dil alanındaki egemenliğin siyasal egemenliğin ön şartı olduğunu vurgular (Vatandaş 2004: 186-187). Bu nedenle her alanda olduğu gibi dilde de Türkleşmek gerektiğini şu ilkelere belirtir:

“Millî dilimizi meydana getirmek için, Osmanlı dilini –hiç yokmuş gibi- bir tarafa atarak, Halk edebiyatına temel görevini gören Türk dilini aynen kabul edip İstanbul halkının ve özellikle İstanbul hanımlarının konuştukları gibi yazmak. [gerekir] ...

Türk halkının bildiği ve kullandığı her kelime Türkçedir, halk için sevimli olan ve yapay olmayan her kelime millidir.” (Gökalp 2001: 152-153)

Millî kültürün en değerli malzemelerini, ürünlerini ve kaynaklarını taşıması bakımından halk edebiyatını bir müze olarak gören Gökalp'e göre, asıl deha da halktır. Zira bir şair, halk ile aynı ifadelerde buluşabiliyorsa başarılıdır (Gökalp 2001: 55-60). Bu düşünceden olmak üzere Gökalp, hemen hemen bütün şiirlerini - hatta mensur eserlerini- halk edebiyatı tesiriyle oluşturmuştur. Nitekim Gökalp'in halk edebiyatı tesiriyle yazdığı eserlerini kaynaklarına göre:

a) Konusunu eski Türk ustûre ve menkabelerinden alan şiirler,

b) Şekil ve muhteva yönünden tasavvufî halk şiiri ve saz şiirinden unsurlar taşıyan şiirler,

c) Tekerleme, mani gibi anonim halk edebiyatı ürünlerinden yararlanarak yazdığı şiirler” (Filizok 2005: 134)

olarak üçe ayırmak mümkündür. Gökalp'in destan ve koşma metinlerinde yukarıda zikredilen özellikler görülmekte; Turancılıktan Türkçülüğe giden ideolojisi destanlarda millî, koşmalarda ise mistik imler ile yansıtılmaktadır.

“Destan”laşan Millî Kimlik

Ziya Gökalp, bir sosyolog olmasının da getirdiği hassasiyetle toplumsal bilinçaltının yansımalarını, kolektif şuurun ve kültürel belleğin izlerini taşımaları bakımından destanlara ayrı bir önem atfeder. Kızıl Elma kitabında Gökalp'in destanlar başlığı altında topladığı manzumelerinde; Altın Destan, Ergenekon, Esnaf Destanı, Balkanlar Destanı, Kızıl Destan isimlerini görürüz ki; bu isimler hem bir ideolojiye hem bir geleneğe işaret eder. Bu gelenek epik destan geleneği, bu ideoloji ise Turan ideolojisidir.

Gökalp'in halk şiiri nevinden koşma şekliyle yazdığı bu manzumeler; içerik olarak tarihî Türk destanlarından ve toplumsal yaşam pratiklerinden izler taşırlar. Söz konusu destanlar, saz şairlerinin icraları ile hem şekil hem içerik bakımından benzeşirler. Özellikle Gökalp'in Esnaf Destanı ve Balkanlar Destanı halk edebiyatının geleneksel kalıpları ile büyük oranda örtüşmektedir. Esnaf Destanı'nın Âşık Ömer'in İstanbul Destanı'yla; Balkan Destanı'nın da Köroğlu'nun Meydan İçinde koçaklamasıyla benzeştiği (Filizok 2005: 141) ifade edilebilir.

Ziya Gökalp'in destan türünde yazdığı manzumeler biçim açısından da halk edebiyatı türlerine benzemektedir. Ergenekon Destanı 4+4=8'li hece ölçüsüyle yazılırken diğer destanlar halk edebiyatında en çok kullanılan şekli ile 6+5=11'li hece ölçüsüyle yazılmışlardır. Altın Destan ve Kızıl Destan ayaklı koşma biçimine; Ergenekon, Esnaf Destanı ve Balkanlar Destanı düz koşma

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

biçimine uymaktadır. Destan manzumelerinin kafiyelerinde ise halk edebiyatındaki uygulamanın dışına çıkılmıştır. Halk edebiyatında koşma biçiminde yazılan destanlar “xaxa/ bbba /ccca” şeklinde kafiyelenirken Gökalp’in destanları farklı kafiye şemalarıyla kurulmuştur. Buradan Gökalp’in geleneği güncellediği sonucunu çıkarabiliriz. Bu güncellemeyi, “Esnaf Destanı”nın içeriğinde de görmek mümkündür. Nitekim saz şairlerinin sıklıkla icra ettiği esnaf destanları; bir mesleğe nasıl gireceğini ve o mesleğin komik taraflarını anlatırken, Gökalp’in “Esnaf Destanı”, mizahtan uzak, didaktik özellikler taşımakta ve esnafları toplumun ayrılmaz bir parçası olarak görmektedir. Bu değişimin Avrupa’da Descartes’ten sonra filozofların zanaatlara bakış tarzındaki değişikliklerle benzeştiği söylenebilir (Filizok, 2005: 141).

Gökalp, destan metinlerine millî meseleler ile ilgili görüşlerini yansıtmıştır. Destanların isminde dahi bu ideolojinin izlerini görmek mümkündür. Türklerin tam bir devlet halinde olduğu, bütün hanların, İlhan yönetiminde birleştiği zamana “Altın Devir” denir ki; bu, Turan ideolojisine işaret eder. Altın Devir’in hatıralarını ve ülküsünü taşıyan, bir nevi Türk Şehnamesi özelliği gösteren destana da “Altın Destan” (Gökalp 1976: 198) denir ki; bu da, epik destan geleneğine işaret eder. Yine bu perspektifle “Kızıl Destan” isminin de, Türkler için ulaşılmaması gereken millî ülküyü yani “Kızıl Elma”yı hatırlattığı aşikârdır. “Balkanlar Destanı”ndaki şu dizeler de bu gelenek ve ideolojiyi yansıtmaktadır:

*“Demişki : “Nereye girmişse Hilal,
Orası Turan’dır onu geri al,
Domuz çobanları olmaz kıral,
Tanrı’nın ülkesi: Turan içinde...” (Gökalp 1979: 123).*

Yukarıdaki dizelerde şairin “Turan”ı Tanrı’nın ülkesi olarak adlandırması, Oğuz Kağan Destanı’nda, Oğuz’un gökyüzünü çadır, güneşi bayrak olarak niteleyen “Güneş bayrak, Gök kurikan” (Bang ve Arat 1970: 6) dizelerini hatırlatmaktadır. Buradan hareketle Oğuz’un cihan hâkimiyeti mefkûresinin Gökalp’te “Turan” ideolojisine dönüştüğü görülür. Gökalp’in, beş destan metninde sıklıkla kullandığı “Turan”, Türkçülüğün Esasları adlı eserinde, Türkçülük ve Turancılık bölümünde açıkladığı üzere, bir ütopya gibi onu sürekli heyecanlandırarak uzak bir mefkûredir ve gerçeklik sahasında yalnız “Türkiyecilik” (Gökalp 2001: 31-36) vardır. Bu düşünce, Ziya Gökalp’in manzumelerine de yansımıştır. Şair, Ergenekon destanında “Turan eski toprak bize” demektedir; diğer destanlarında da yer yer Türk devletlerinin Türk töresinden uzaklaştıklarını ve Türk birliğinin tekrar sağlanmasının bir hayal olduğunu belirtmektedir. Nitekim Altın Destan’da:

*“Sandım gençlik doğar: Baktım Mart olmuş,
Gittim ili gezdim: Genci kart olmuş,
Kimi Kırgız,-Kazak, kimi Sart olmuş,
...
Üygur’lar uyusuk, Türkmen’ler aylak” (Gökalp 1979: 106)*

şeklindeki ifadeleri, “Turan” ideolojisinden “Türkçülük” ideolojisine geçişin izlerini taşımaktadır.

Gökalp’in şiirlerinde sıklıkla millî temleri işlediği görülmektedir. Şair, Türkçülük fikrini telkin ederken halk edebiyatı geleneğinin kaynaklarını özellikle kullanır (Sınar Uğurlu 2009: 1028). Bu bakımdan Gökalp’in manzumelerinin kurgulanmasında kullanılan kelimeler epik destan geleneğinden belirgin izler taşırlar. Nitekim; “Tanrı Dağı”, “Altundağ”, “İlhan”, “Oğuz Han”, “Lokman”, “kırklar, yediler, üçler”, “Şehname”, “Nohuz ile Kayan”, “elma, erik”, “demir, örs”, “kurt, geyik”, “alageyik”, “demirci”, “Bozkurt”, “Börteçine”, “Yunus-,Hut”, “Beşbalık”, “Karakurum”, “Elmalık”, “Alplar”, “Gökhan”, “Akhan”, “Bilge Kağan”, “Gaznevi”den Mahmut

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

Sultan”, “Selçuklar’dan Alparslan Han”, “Harzemşah”, “Hitay”, “Cengiz”, “Atilla”, “Koroğlu”, “Âşık Garip”, bunlardan bazılarıdır.

Gökalp’in Millî Edebiyat’a hizmetlerinde “Halka Doğru” dergisinin payı yadsınmaz. Zira Gökalp halk lisanına ve edebiyatına gösterdiği ilgiden dolayı Kerem, Koroğlu, Âşık Garip gibi isimleri zikretmesinin yanında söz konusu dergiden de bahsetmektedir. Bu dergide Türkiye’de halk edebiyatı, bir bilim dalı olarak ilk kez Ziya Gökalp’in yazısında zikredilmiş ve Avrupa’da “folklore” olarak adlandırılan bu ilimin Türk Edebiyatı içerisinde “halkıyyat” olarak adlandırılması önerilmiştir. Bu bakımdan halk lisanı ve edebiyatının yeniden keşfedilerek Türk Millî Edebiyatı’nın oluşmasında söz konusu derginin de payı vardır. Gökalp, “Halk Medeniyeti” başlıklı yazısında da belirttiği üzere edebî yaratmalar halk edebiyatı dinamiklerinden bağımsız olmamalıdır (Gökalp 1913: 107-108). Zira Gökalp, halk edebiyatının öneminden ve söz konusu dergiden şu şekilde bahsetmektedir:

*“Evvelce yok idi bir gazetemiz,
Şimdi (Halka Doğru) ilim çantamız
(Kerem)i yazamamış olsa atamız
Der miydik bizim de irfanımız var?

Koroğlu olmasa geçmezdi hayat,
Köylere girmezdi hiç edebiyat;
Yenisi çıkmadan denir mi bayat,
Nerde Âşık Garip yazanımız var?”* (Gökalp 1979: 119).

Destan manzumelerinden alıntılanan bu satırlar da göstermektedir ki; Gökalp’e göre asıl edebî mahsuller halk lisanıyla ve zevkiyle şekillenmiş; kadim bir geleneğin süzgecinden geçerek geçmiş bugüne aktaran sözlü kültür verileridir. Bu bakımdan Gökalp, halka doğru gitmek; topluma ulaşmak adına yapılacak yenileşme hareketlerinin ilk adımı olarak halk lisanı ve kültüründen mülhem eserler kaleme alınması gerekliliğine inanır.

Mistik Bilinç İnşası: Koşma

Halk edebiyatında sıklıkla kullanılan, saz şairlerinin en güçlü eserlerini verdikleri koşma türü Gökalp için de, ülküsünü aktarmada önemli bir aracı unsur olmuştur. Gökalp’in Kızıl Elma kitabında, koşma başlığı altındaki şiirleri içerisinde klasik koşma metinleri yanında, tasavvufî halk şiiri özelliği gösteren metinler de yer almaktadır. Tevhid, Türk’ün Tekbiri, İlahi, Asker Duası isimli koşmaları, ilahilere benzemekte; Kendine Doğru, Ötüken Ülkesi, Hayat Yolunda, Yeni Attila, Osman Gazi Kurultayda, Durma Vur, Şehit Haremi, Yeşil Boncuk, Altın Yurt, Akkurum ve Meşhede Doğru klasik koşmalara daha yaklaşmış gözükmektedir.

Hayat Yolunda isimli manzume, dörtlülüklerden oluşması ve “aaab/cccb/dddb...” şeklinde kafiyelenmesi açısından saz şairlerinin koşmalarıyla benzerlik gösterirken on üçlü hece ölçüsüyle yazılmasıyla koşma türünden ayrılmaktadır. Kendine Doğru ve Yeşil Boncuk beyitlerle; Yeni Attila, Altın Yurt bir dörtlülük, bir beyit şeklinde; Osman Gazi Kurultay’da on bir heceli ve beş heceli dörtlülüklerle; Akkurum üç mısralık kıtalarla; Meşhede Doğru dörtlülük, üçlük ve beyitlerle yazılmıştır. Ötüken Ülkesi ve Şehit Haremi ise, yedekli koşma şekline uymaktadır.

Ziya Gökalp’in Tasavvufî halk edebiyatı tesirinde yazdığı koşmalar, geleneğin şekil özelliklerinden ve kalıp ifadelerinden izler taşımalarının yanında içerik olarak geleneğin dışına

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015*

çıkıştır. Gökalp'in Millî Edebiyat'ı oluşturma ülküsünün temelini aldığı halk dili, burada tasavvufî söylemle bütünleştirilmiştir, denebilir. Klasik ilahide kullanılan dinî ibarelerin de, özellikle redif olarak kullanıldığı görülür. Nitekim Tevhid manzumesinde her üçlükten sonra, Yunus'un bir ilahisinde olduğu gibi "La-ilahe illallah" tabiri kullanılmıştır. Gökalp'in destanlarında görülen, gelenekteki kalıpların içeriklerini güncelleme durumu, burada da gözlemlenebilmektedir. Bu durumun Gökalp'in, halk dilinden beslenen "Yeni Lisan"ı kurmak ve böylelikle "Millî Edebiyat"a hizmet etmek ereğinde olmasından kaynaklandığı düşünülebilir. "Tevhid" manzumesinde de bu durum görülür: Zira bir tasavvuf terimi olarak "Tanrı'nın birliğinde kaybolmak" anlamına gelen "tevhit" kelimesini Gökalp, "toplumun birliğinde kaybolmak" anlamında kullanır:

*"Gövdelerde kesret var,
Gönüllerde vahdet var,
Fertler yok, cemiyet var!"* (Gökalp 1979: 79)

Gökalp, Türk'ün Tekbiri isimli manzumesinde de, halkın birleşmesinden oluşacak "tevhid" in Allah'ın da istediği bir durum olduğunu dile getirerek söylemine ilahî bir dayanak oluşturur. Böylelikle söylemini güçlendirir:

*"Hakk'ın muradı,
Halktan fırladı
Açtı cihadı,
Allahu Ekber!..., "* (Gökalp 1976: 80)

İlahi ve Asker Duası isimli manzumeler de tasavvufî halk şiiri tesiriyle kaleme alınmış olmalarının yanında Türk milliyetçiliğine hizmet etmektedirler. Nitekim Gökalp, çocuklar için ve bir çocuğun ağzından yazdığı "İlahi" manzumesinde dinî terminolojide kullanılan "Mehdi" ve "Deccal" terimlerini Türkçülük ideolojisi çerçevesinde kullanır. Şair bu manzumesinde, kıyamete yakın zamanda ortaya çıkacağına ve iyiliklere öncülük edeceğine inanılan Mehdi'nin Türkler içerisinden, yine kıyamete yakın zamanda ortaya çıkacağına ve kötülöklere öncülük edeceğine inanılan "Deccal" in de Garp içerisinden çıkacağını söyler. Başka bir okumayla bu mısralardan Gökalp'in, Türklerin içinde buldukları durumu ne kadar vehim gördüğü de anlaşılır ki; bu durumu kıyamet sahneleriyle özdeşleştirir ve kurtarıcı olarak Türk Mehdisi'ni çağırır:

*"Türk Mehdisi yine doğsun: Amin!
Deccal Garb'i kana boğsun: Amin!"* (Gökalp: 1976: 81).

Gökalp, tasavvufî söylemini "Ötüken Ülkesi", "Osman Gazi Kurultayda", "Meşhede Doğru", "Türk'ün Tekbiri", manzumelerinde Türk menkıbelerinden motiflere yer vererek sürdürür. "Meşhed'e Doğru" manzumesinde I. Murat'ın Kosova'da şehit edilişinden ilham aldığı görülür. I. Murat'ın Kosova'da şehit edildiği yere "Hüdavendigar Meşhedi" denir ki; "Hüdavendigar" I. Murat'ın namı, "meşhed" de bir şehidin gömüldüğü yer anlamındadır. Burada Gökalp'in, kendi ideolojisini metne aktarmak için, I. Murat'ın Kosova'da savaşı kazandıktan sonra yaralı düşman askerlerine yardım için savaş alanında dolaşırken şehit edilmesi menkıbesinden faydalandığı görülür. "Ötüken Ülkesi" manzumesine "Kültigin Kitabesi"nden alıntıyla başlaması ve "Osman Gazi Kurultayda" manzumesinde, Osman Gazi'nin hanlığa seçildikten sonraki konuşmasına yer vermesi, yine Gökalp'in ideolojisini anlatmada Türk menkıbelerinden faydalandığını örnekendirir.

Koşma metinleri, Türk menkıbeleri dışında diğer halk edebiyatı türlerine ait motifleri de barındırmaktadır: "Yola düştüm az-uz gittim, dere, tepe düz gittim" (Gökalp 1979: 99) mısrasıyla

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

“Akurum” masallara; her beyitin sonunda redif olarak “ninni” sözcüğünün tekrarlanmasıyla “Şehit Haremi”, bir annenin yavrusuna beşik sallarken söylediği ninnilere; “Yeşil Boncuk” “aa/bb/cc...” şeklindeki kafiye şemasıyla tekerlemelere; “Hayat Yolunda” manzumesi yaratılışı, Tanrı'nın varlığını sorgular gibi tavrıyla şathiyelere benzemektedir.

Sonuç

Gökalp, “Yeni Lisan”ın kurulmasında en önemli dinamiğin halk edebiyatı ve dili olduğunu ifade eder. Bu bakımdan “Yeni Lisan” için, dili yaratma, yaşatma ve güncellemede dehasına güvendiği halka yönelmek, bunu yaparken de halkın kendi edebî verilerinden faydalanmak gerektiğini belirtir. Ziya Gökalp'in bu düşüncelerle kurduğu “Yeni Lisan” mefkûresini, halk diliyle halk dinamiklerini referans alarak kaleme aldığı koşma ve destanlarında görebilmek mümkündür.

Gökalp, halk edebiyatıyla ilişkisini şekilde bırakmaz, içerikte de halk edebiyatının geleneksel kalıp ve formlarını kullanır. Tüm şiirlerini hece vezniyle yazması da onu yenilik yanlısı diğer şairlerden ayırmakta ve halk edebiyatına verdiği değeri göstermektedir. Gökalp, manzumelerini oluştururken eski Türk menkıbeleri, tasavvufi halk şiiri, saz şairlerinin icraları, anonim halk edebiyatı yaratmaları ona ilham kaynağı olur. Her ne kadar “yeni” olarak adlandırılan bir hareketin içerisinde yer alsın da Gökalp, geçmişten bugüne kültürel aktarım yolu ile getirilen halkın edebî yaratmalarını değerli bularak eserlerinde biçim ve içerik olarak bu eski geleneği sürdürmeyi tercih eder; başka bir ifadeyle geleneksel olanı modern düzleme taşır.

Şiirlerinde “Turan” idealini, yeni bir siyasal ve sosyal düzene evrilen Osmanlı toplumuna millî heyecan vermek amacıyla kullanan Gökalp, gerçeklik sahasında asıl ideolojisinin Türkiyecilik olduğunu vurgular. “Türkçülük”ün en gür ve güçlü seslerinden olmuş manzumelerini de, bu amaçla kullanır. Halk edebiyatı ve halk diliyle şekillenen “Yeni Lisan” ürünleri manzumeleri de bu bakımdan millî edebiyata hizmet ederler.

Gökalp'in epik ve mistik unsurlarla zenginleştirmeye çalıştığı destan ve koşmaları, millî bilince ve yeni lisan hareketine ideal bir düşünsel çerçeve sağlaması bakımından çok yönlü değerlendirilmeyi hak etmektedir. Dilin bir kimlik, kimliğin ise halkın kültürel sermayesi olan edebî, epik ve ananevî formlarla ulusal bir bilinç oluşturduğu bu süreçte, toplumsal bir yenilenmenin yaşandığı söylenebilir. Halk edebiyatından beslenen eserleriyle Ziya Gökalp'in bu yenilenmede önemli bir misyon yüklediği düşünülmektedir. Millî Edebiyat'ın zeminini oluşturacak eserler kaleme alan Gökalp, yenileşmenin hiç eskimediğini düşündüğü halka ve onun yaratmalarına yönelmekle mümkün olduğunu gösterir.

KAYNAKÇA

- AÇA, Mehmet- Aktan Müge ERCAN, “Anonim Halk Edebiyatı”, Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, Ankara: Grafiker Yayınları, 2005, ss: 113-168.
- ASLAN, Ensar, Türk Halk Edebiyatı, Ankara: Maya Akademi Yayınları, 2008.
- BANG, Willi, Reşit Rahmeti Arat, Oğuz Kağan Destanı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1970.
- ERCİLASUN, Bilge, “Meşrutiyet Tenkidinde Batı'dan giren Terimler”, Turkish Studies, Sayı 4/1-1, Kış 2009, ss. 373-408.
- FİLİZOK, Rıza, Edebiyatın Zirvesindekiler, Ziya Gökalp, Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.
- GÖKALP, Ziya, (Haz. Cengiz Mete), Türkçülüğün Esasları, İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2001.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

- GÖKALP, Ziya, (Haz. Hikmet Tanyu), Kızıl Elma, Ankara: Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları, 1976.
- GÖKALP, Ziya, “Halk Medeniyeti-I, Başlangıç”, Halka Doğru Dergisi, Yıl 1, Sayı 13, 10 Temmuz 1913, ss.107-108.
- GÖRKEM, İsmail, “Ziya Gökalp’ın Folklor Olgusuna Bakışı”, Doğumunun 130. Yılında Ziya Gökalp Paneli, Erciyes Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kayseri: 10 Mayıs 2006, ss.1-6.
- PARLATIR, İsmail; Nurullah Çetin, Genç Kalemler Dergisi, Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları-650, 1999.
- SINAR Uğurlu, Alev, “İdeolog”-Şair Ziya Gökalp’in Kaleminden Masallar”, Turkish Studies, Sayı 4/1-1, Kış 2009, ss. 1025-1040.
- TİMURTAŞ, Faruk, “Türk Destanları”, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Dergisi, Sayı: 3, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1969.
- VATANDAŞ, Celalettin, Ulusal Kimlik: Türk Ulusçuluğunun Doğuşu, İstanbul: Açılım Kitap, 2004.
- YETİM, Fahri, “II. Meşrutiyet Döneminde Türkçülüğe Geçişte Kapsayıcı Formül: “Millet-i Hâkime” Düşüncesi ve Etkileri”, Isparta: SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:18, Aralık 2008, ss.65-80.
- ZAVOTÇU, “Gencay, Ziya Gökalp’in Manzûmeleri Ve Ala Geyik Hakkında”, Turkish Studies, Sayı 7/4, Sonbahar, 2012, ss. 601-609.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

- AKYÜZ, Ç., Yeni Lisan, Eski Tarz: Ziya Gökalp’in Koşma ve Destanları, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/4 Winter 2015, p. 17-26, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7806>, ANKARA-TURKEY

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

